

Tone Pavček

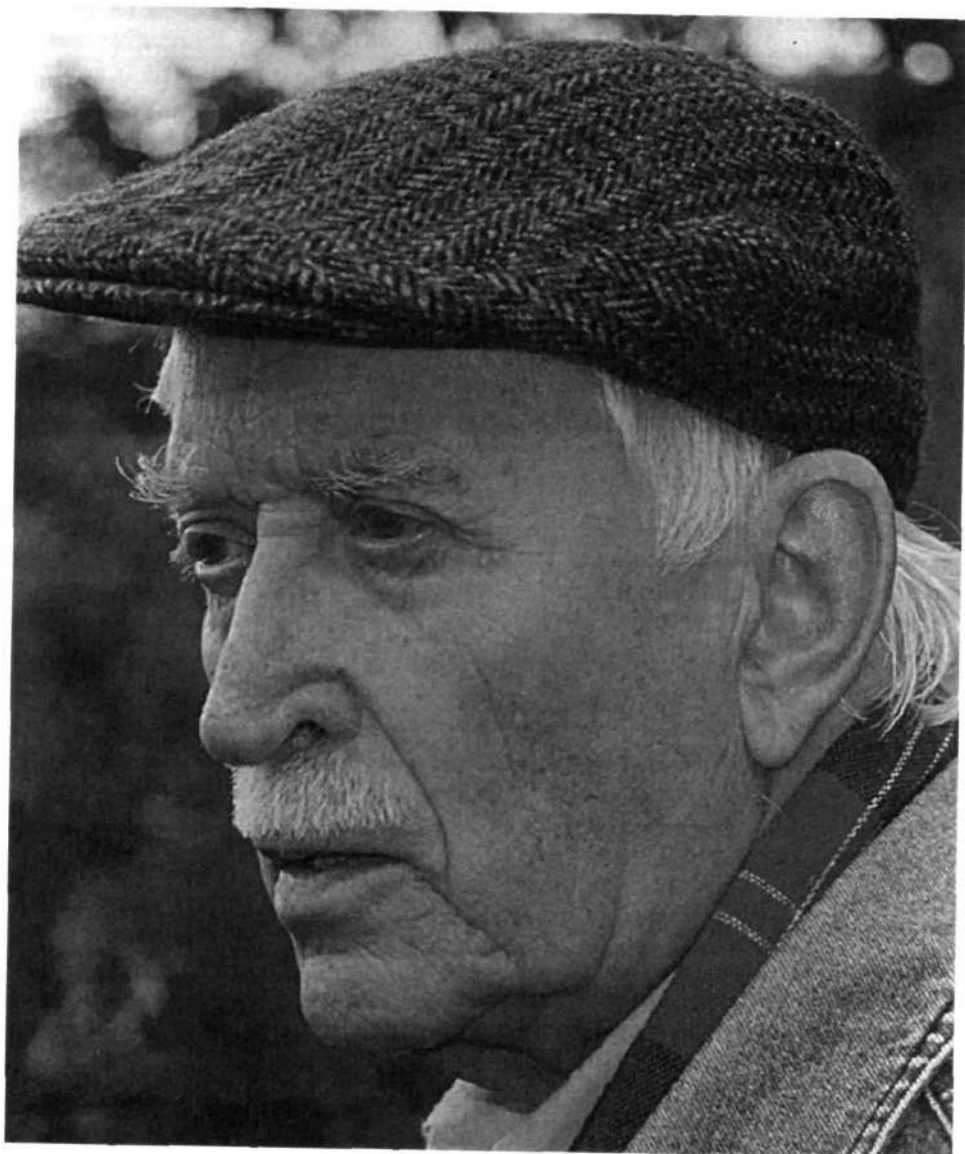
Dragi Boris, ljubi Igor!

(Beseda ob grobu)

Nastanil si se v novi pokrajini, ne v deželi ničā, ampak v neznanem obnebjū večnosti, še med nami in ne več tukaj. Tako kot tudi jaz zdaj še zmeraj izbiram med Borisom in Igorjem, pa oba sprašujem, če je težko odtavati v neznano, zapustiti oder v nepripravljeni sceni in stopiti v molk, mi prvi govori o begu v tišino, a drugi o pobegu iz sebe, da bi lahko govoril z glasom, ki ga je slišati, ki je kakor skrivnost iz pokrajine tišine in ki od vekomaj nagovarja žive. In vem: med brezčasnostjo zemlje in neba, med večno ljubeznijo in trpljenjem, med neprestanim delom in upanjem ter med kratkotrajnostjo posameznika ni brezkončnosti. Napev gre od enega do drugega, je brezčasen, četudi se kdaj izgubi v razpokah časa, dokler ga spet neki začudeni romar, neki iskalec lepega ali neki potohodec za resnico ne odkrije in sprejme za svojega.

Tako je ta napev tvoja pesem, ki ostaja. Tako je to tvoja upornost, ki se ne predaja. Tako je to sporočilo o zmagovitosti življenja, ki pušča sled na peščinah prostora in v vetru časa. Tako je to misel, ki osmišljuje potovanje od izvira do izliva. Tako je to kakor šum borov s tvojega rodnega Krasa, trdih in trdnih, ki šume v Kosovelovi grozi, a tudi v tvoji upornosti. Pesem, ki ne poje o odsotnosti, ne o Srečkovi ne o tvoji, a o vseprisotnosti: pesem borov, uporov in hrepenenja je večna kakor človekova usoda biti.

Čas, ki ti je bil dan, da ga polniš, je bil surov in krut. In vendar tvoj in naš edini čas. Viharen čas. Usoden čas. A ne le to. Še mnogo več. Rojen pred prvo svetovno vojno v krajih, ki jih je bilo treba po njej zapustiti, si bil kot zrel mož obsojen na križ in kri naše narodne vojne preizkušnje, pa na Golgoto nemškega taborišča, da bi potem moral še po dočakani svobodi

IGOR TORKAR

popiti grenki žolč domačega stalinističnega zapora. In še dolgo potem je bilo več kot preveč blatne vode nekega obdobja, ki jo je bilo treba goltati in predvsem čistiti in očistiti v lastni muki ustvarjalnega hotenja, da si lahko dihal in živel po vesti in srcu. Brezupna neubranost vsega tega časa, če do kraja omilim njegovo gospodovalnost, je silila pisca, če je hotel biti kot ti stražar resnice, v posebno zbranost in ostro čuječnost. Ni mogel le prisluhniti šumu in šelestenju časa, slišati je moral tudi njegovo turobno ječanje, nemočno kletev in farizejsko laž. Moral je poimenovati stvari z njihovim pravim imenom, tako kot si ti nekaj, tisto, kar je obstajalo, in smo vedeli, da obstaja, četudi ni imelo imena, poimenoval za vse čase: umiranje na obroke.

Dobro še pomnim, ko si mi prinesel v branje prvo različico te hude zgodbe svojega življenja, tedaj še z naslovom *Junak našega časa*. Sedela sva dolgo drug nasproti drugemu, vendar zelo blizu drug ob drugem, in govoril si mi v krčevitih pretrganih stavkih o grozi doživetij; besede so hotele, vendar niso mogle uiti iz notranje stiske, iz okovov spomina, iz kletke grla. A izraz na obrazu jih je dopolnjeval, da je zatajevana bolečina kar sama silila na dan. Ko si končal pripoved z besedami, z rokami, z obrazom in z očmi, si bil zbit in uničen, kot da si znova preстал vso nekdanjo kalvarijo.

Ti ne veš, kako je to hudo! si rekel.

A ti veš, da moraš to napisati, sem rekel jaz.

In bilo je jasno kakor na začetku stvaritve: iz te more se je treba dvigniti, osvoboditi sebe, povedati resnico drugim. Tako si s svojo zgodbo in s svojo besedo, s podoživljanjem starih muk in z novim ustvarjalnim nemirom odprl temno stran naše zgodovine, a hkrati tudi za vse razširil prostor svobode v nove razsežnosti.

Za mnogimi, ki so se ti tako in drugače zahvalili za to tvoje pogumno delo, ponavljam še jaz: Hvala, Igor, da si premagal molk in spregovoril, in to tako, kot je bilo treba: brez jedke zagrenjenosti in brez maščevalnosti. S pogledom kritičnega humanista. Zato bo tako, kot je zapisano, tudi ostalo. Tvoja zgodba je postala naša, tvoja muka slovenska muka, tvoja osvoboditev naša odrešitev tega, vsaj enega bremena preteklosti. Če bi v svojem dolgem življenju storil samo to, bi bilo že veliko.

Res je: živel si dolgo, a ne dobro. Bilo je, kakor si sam rekel, mnogo grdih dni. Prešel si mnogo postaj umiranja in kajpak tudi mnoga srečna ustvarjalna obdobja, ko te je gnal protest v bojeviti smeh zoper politično in vsakršno barbarstvo, tartifovstvo, poniglavost in podobne slovenske čednosti. V motni strugi časa si bistril vodo, v blodnjaku sprenevedanj, puhlic in laži ostril zabrisane zarise med dobrim in zlom, z viharo silovitostjo šibal kot Zlatoust vsemogoče topoumnosti vsemogočnih in kdaj pa kdaj z nežno gesto lirika segel na svojo srčno stran za oddih in dober stih.

Končno je bilo tako tudi najbolj prav. Od vsega začetka si bil in do konca ostal pesnik. Kaj je že to? Nositi v prsih pekel al' nebo, kot pravi naš rodonačelnik France? Ti to poznaš po svoje, a najbrž podobno. Sam si skušil na

svoji koži in na svojih ranah, kaj to pomeni. *Blazni Kronos* so ti zaplenili, *Jetniške sonete* z njihovo prav tako nenavadno usodo si odnesel s prostostjo duha skozi rešetke aresta v svobodo med izbrane strani slovenske poezije. Grem in berem ponovno jambe v *Črni školjki* in vame se toči otožna, bridko lepa muzika uspavanke: "Povej mi dež, ki padaš, padaš tiho, povej, kaj moja mala hčerka dela ... O, dobri dež, tam zunaj mrke ječe, sporoči moji mali in edini ... da tudi jaz sem zidal ji gradove, ki zdaj leže v sesuti razvalini ..." In spregovoril je dež in spregovorila je ječa in čez obok neba se je izpisalo geslo:

*Od vekomaj je pesnik v ječi črni,
a misel – ustvarjalna in bogata,
ki mu vzletava kot metulj srebrni
svobodna gre skoz vsa zaprta vrata.*

Ta misel nas zdaj, ko smo odložili brez tebe minulo leto pod goro preteklega in ko bomo položili del tebe v zemljo in drugega zadržali v sebi, polni s tvojo vseživljenjsko zgodbo s Smrtjo. Z njo, s svojo Morano, si se boril, lasal, prepiral, dvobojeval, jo izzival in se ji rogal, jo smešil, spravljaj na počitnice, v verze in v stavke in ji v tem dvobojevanju kot skeptičen optimist postavljaj številna vprašanja z njenim večno enakim odgovorom: Pokosila te bom! A resnica, kot veš iz svoje skušnje, vendarle ni tako samoumevna in enoznačna. Tako kot se je tebi v lasanju s smrtjo ostril pogled na resničnost dogodkov, ljudi in stvari, tako tudi nam sedaj tvoja smrt ne zastira pogleda zgolj na končnost trenutka in na žalost slovesa. Botruje nadaljevanju zgodb, ki so na zemlji že bile, in onim, ki se na njej zmeraj znova porajajo: kot trepetanje borov, kot šepetanje sanj, kot vseizrazni smeh, s katerim si plodno in plemenito preživel svoj vek, kot radost vnukov, ko se mednje zakotali pisana žoga. Tako naprej šumi šum časa in v njem že napisane zgodbe, ki jih bomo eni obnavljali in drugi prepi-sovali zase kot dediščino, ki potuje iz roke v roko, iz roda v rod.

Adijo Boris! In prikolesari še kdaj, stavkov in življenja pijan, po ulicah svoje ljubljene Ljubljane v naš spomin in med svoje prijatelje. Ko to kličem tebi, tvojim dragim, njim, ki so bili tvoji še mnogo bolj kot mnogoštevilni bralci, izrekam iskreno sožalje. Naj jim bo to, da so te v življenju mnogokrat osrčili in še večkrat osrečili ob tem slovesu resnica, ki greje, da manj boli.